

DIOSZEGHY LÁSZLÓ (1877-1942)

Schiță pentru un portret de artist

Alexandru Vajda

Elena Rodica Colta

Împlinirea în acest an a 120 de ani de la nașterea pictorului Dioszeghy László, care a trăit cea mai mare parte a vieții sale, 35 de ani, la Ineu (jud.Arad), devenit în felul acesta prin adopțiune un “artist arădean”, constituie un prilej pentru readucerea lui în atenția publicului și a specialiștilor.

Și aceasta cu atât mai mult cu cât până acum Dioszeghy a fost omis din preocupările istoricilor de artă arădeni, ca fiind un pictor minor, la fel cum a fost omis și de autorii lexicoanelor de artă maghiare, care nu l-au cunoscut suficient.*

Puținătatea datelor care s-au păstrat despre viața și activitatea sa artistică ar fi putut de altfel descuraja orice eventual biograf.

Cercetările întreprinse în acest an, au reușit să scoată la lumină câteva date noi referitoare la activitatea sa și la familie, care au permis completarea unor lacune din biografia pictorului.

Coroborând toate informațiile

Dioszeghy László,
fotografie 1931

pe care le deținem până în prezent, vom încerca, în cele ce urmează, să-i conturăm un portret.

S-a născut în anul 1877 la Sf.Gheorghe, într-o familie de condiție modestă.¹

Tatăl său, Karoly Dioszeghy, alămar, mai avea încă 4 copii.

În ciuda greutăților materiale urmează școala elementară și liceul din Sf.Gheorghe, dovedind un talent special pentru desen. La recomandările profesorilor în anul 1895 este trimis de oraș cu o bursă de studii la Academia de Arte Frumoase din München, centru care era la acea vreme unul dintre cele mai eferescente medii artistice. Aici studiază cu Arnold Böcklin și Ludwig Herterich.

Anii imediat următori terminării studiilor trăiește la Budapesta. Debutază la Salonul Național cu lucrarea "*Poiană cu flori*", care este premiată.

În anul 1904, la 27 de ani, se căsătorește cu Horvath Ilona, fiica unui notar renumit din Budapesta iar trei ani mai târziu, în 1907, se stabilește definitiv la Ineu (jud.Arad). Mutarea s-a datorat faptului că fratele soției era șef de gară la Sântana (jud. Arad), vizitele făcute acestuia oferindu-i ocazia pictorului să cunoască frumoasele împrejurimi.

S-a spus că ar fi fost atras în acest târgușor de provincie de frumusețea peisajului din jur, pe care-l vom găsi ulterior, ca subiect în multe din lucrările sale, și pentru bogăția de fluturi din zonă.

La venirea sa în Ineu, Dioszeghy era deja pasionat de colecționarea de fluturi, ocupație care, în mod paradoxal, îl va face mai cunoscut în lume decât pictura sa.

Timpul și-l va împărți așadar între această pasiune și pictură.

Nașterea celor două fete, Piroska și Ilona, singurii copii ai pictorului, îi vor mări obligațiile față de familie.

S-a obișnuit să se spună că a pictat doar ca să se întrețină, aceasta fiind singura sursă de venit.

Afirmația, venită din partea celor care s-au obișnuit să-l trateze unilateral, doar ca lepidopterolog este totuși exagerată.

Dioszeghy simțea pictura și era departe de a vedea în această "obligație" doar o sursă de bani.

A existat poate o ordine a "priorităților" sale, în care fluturii

au fost așezați pe primul loc, altfel cum ar fi putut să adune într-o viață peste 35.000 de exemplare,² dar în același timp, luând în considerare datele pe care le deținem, nu credem că Dioszeghy ar fi putut să trăiască fără să picteze.

Iar de vândut, vindeau toți contemporanii săi, în acel timp fiind ceva obișnuit să treci în catalogul de expoziție prețul de vânzare al lucrării expuse.

Verile și le petrecea în lungi drumeții prin Munții Retezat, Munții Codrului, Munții Zărandului, Munții Harghitei, de unde se întorcea cu noi capturi pentru colecție. Memorează însă cele văzute transformându-le în subiecte pentru lucrările viitoare.

Tablourile de mari dimensiuni le-a executat fie în atelierul din locuință fie pe la castelele și conacele din jur, la care era invitat să picteze.

E greu să ne imaginăm un pictor lepidopterolog și un lepidopterolog pictor.

Și totuși Dioszeghy a fost și una și alta. Bătrânii din Ineu³, la acea vreme copii, și-l amintesc umblând cu pălăria albă și cu plasa de prins fluturi, numindu-l însă invariabil "pictorul".

Din micul târgușor de provincie corespundează cu Muzeul de științele naturii din Budapesta, cu Muzeul din Berlin, cu British Museum din Londra și cu somități precum Max Barthel din Nürnberg sau Anton Schmidt din Budapesta, făcând schimb de informații în limba germană, pe care o învățase la München.

Cu toate că n-a fost decât un autodidact în domeniu, începe să publice, în limba germană și maghiară, articole⁴ în revistele de specialitate, ajungând un nume cunoscut printre marii lepidopterologi din lume.

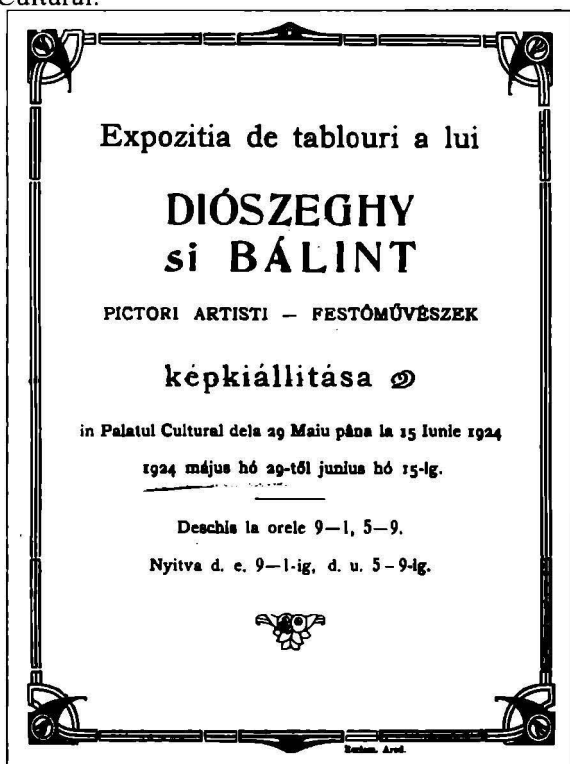
Ca o recunoaștere a contribuției sale, exemplarele necunoscute de fluturi pe care le-a descoperit au primit numele lui.⁵

Față de această recunoaștere internațională, în ciuda începuturilor promițătoare (talentul de copil și rezultatele bune la Academia de artă) și a succesului pe care l-a avut în expoziții, în ultimii cincizeci de ani a fost, ca pictor, aproape uitat. La fel au fost uitate și altarele pe care le-a executat sub influența stilului profesorului său Herterich⁶ în zonă.

Nu se înscrie în Asociația artiștilor, înființată în 1911⁷ însă

va expune începând cu anul 1907 în mod constant în Arad. În anul 1911 deschide o expoziție la sediul "Uniunii inginerilor și constructorilor" de la Hotelul "Central" (actualul "Mureșul"). Prezintă 82 de lucrări din care unele au fost cumpărate în prima zi⁸.

Următoarea sa expoziție în Arad, din anul 1924, este organizată împreună cu pastelistul Iuliu Balint, în Sala mică a Palatului Cultural.⁹

Coperta Catalogului expoziției

Dioszeghy avea deja 47 de ani. Prezența sa pe simeză este din nou una de anvergură: 52 de lucrări (pictură în ulei și acuarelă), reprezentând pe lângă multe peisaje și câteva naturi statice și portrete ("Tatăl meu", "Femeia cu părul roșu", "Bunica").

Subiectul peisajelor sale, așa cum reiese din titluri, sunt locuri

diferite din țară, care l-au impresionat plastic, dar și “colțuri pitorești din orașelul în care trăia” (“Colț de parc”, “Iarna în cartierul țiganilor”, “Colț de Ineu”, “Crișul șerpuiind”).

Dioszeghy László,
Casă țărănească,
ulei pe pânză,
Colecția Muzeului
de Artă Arad

Expune din nou, peste 5 ani, în 1929, în aceeași Sală Mică a Palatului Cultural, de data aceasta împreună cu Carol Wolf, pictorul din Pâncota (jud.Arad).

Nu știm care au fost relațiile dintre ei.

Cererea pentru expoziție a fost depusă de Wolf,¹⁰ însă este de presupus că a existat o înțelegere prealabilă între ei (s-au întâlnit, au discutat) și anumite afinități de viziune.

Pierderea catalogului expoziției ne împiedică să cunoaștem numele și numărul lucrărilor expuse de Dioszeghy.

Un indiciu despre acea perioadă din pictura sa ni-l "oferă două tablouri datate 1929, purtând titlul “Castel văzut din parc”¹¹ și “Peisaj”,¹² ajunse în colecția muzeului din Arad la naționalizare.

Ambele provin de la Castelul baronului Solymossi din Mocrea, unde Dioszeghy a fost invitat în mai multe rânduri să picteze.¹³

Știrile despre activitatea expozițională a pictorului din Ineu se opresc în 1931.

În primăvara aceluși an, într-o cerere înaintată de Societatea “Reggel” către Primăria Arad pentru a primi Sala mică a Palatului în vederea organizării unei expoziții, găsim alături de Wolf, Pataky,

Dioszeghy László,
Peisaj, 1929, ulei pe pânză,
 Colecția Muzeului de Artă Arad

Dioszeghy László,
Castelul de la Mocrea, 1929, ulei pe pânză,
 Colecția Muzeului de Artă Arad

Toader, Minișan, Sima, Paal, Balla F., Iritz, Soos, Belezney și numele pictorului din Ineu printre viitori expozanți.¹⁴

Nu știm dacă în final expoziția a avut loc și dacă Dioszeghy a participat așa cum a intenționat cu lucrări. Ceea ce contează este această alăturare a lui, pictorilor din Arad.

Ca și bătrânul Bella Fryges, și Dioszeghy a predat la Ineu lecții de pictură unor elevi.

Una singură a depășit acel amatorism grațios și dulceag al fetelor cu educație din provincie: Cristea Barna Margit.

Între aceste lecții, care nu i-au dat mari satisfacții, și invitațiile făcute de aristocrația, care avea ochi și gust și unele cunoștințe de artă, și care îl aprecia, s-a consumat de fapt existența pictorului Dioszeghy.

Privind retrospectiv creația sa din cei 35 de ani petrecuți la Ineu, păstrată în cea mai mare parte în colecții private din țară și din străinătate, putem să vorbim despre el ca despre un peisagist, compozițiile, portretele și naturile statice rămânând nesemnificative ca număr față de peisaje.

Cât privesc meritele și limitele sale plastice, nu putem să le înțelegem în afara curentului artistic în care s-a format și a influenței exercitate de cei doi profesori.

Or, aici el lucrează în cea mai bună tradiție a artiștilor maghiari formați la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, evoluând de la clar/obscur spre umbre colorate.

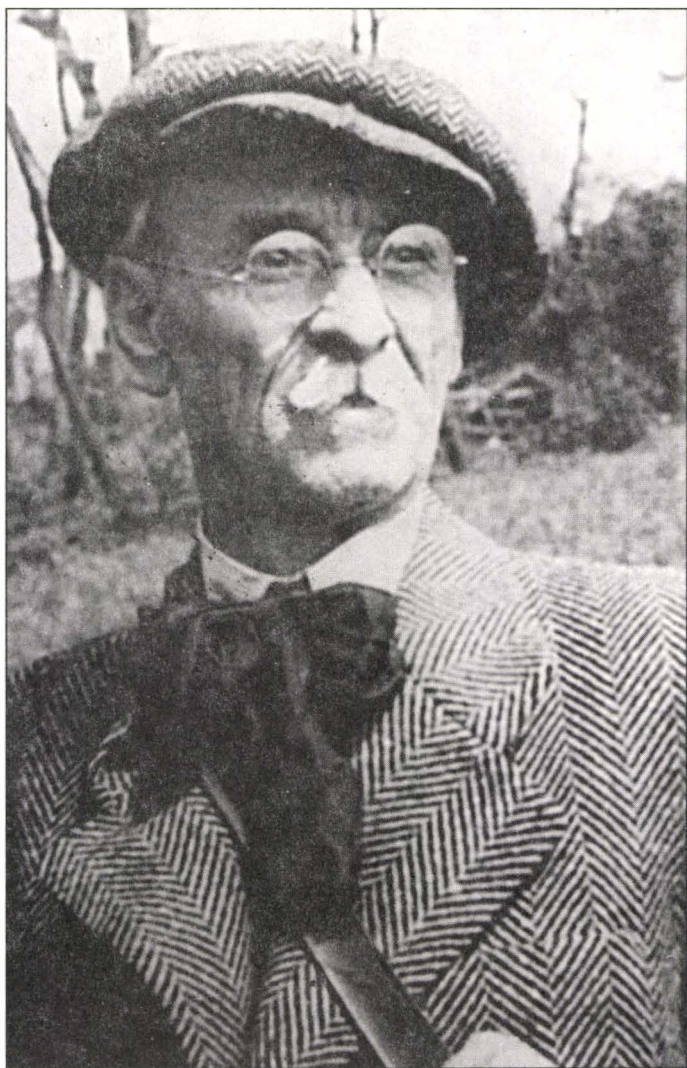
Faptul că s-a dovedit uneori inegal, realizând unele lucrări discutabile ca valoare nu justifică totuși marginalizarea sa în plastica din Transilvania. El rămâne prin lucrările de bună calitate în care dovedește o deplină stăpânire a mijloacelor plastice.

Absența pictorului de pe simezele importante ale vremii (Baia Mare, Cluj, Oradea, Timișoara) a contribuit și ea la circulația relativ restrânsă a lucrărilor și implicit a numelui său ca artist.

Finalul pictorului s-a consumat la fel de discret ca și existența sa.

Ultimii ani îi vor fi măcinați de boală.

La fel cum n-a mai putut să-și catalogheze fluturii, n-a mai putut nici să picteze.

Dioszeghy László, fotografie, 1941

Ultimul tablou, executat în 1940 , a fost intitulat "*Foc în pădure*".

Doi ani mai târziu, la 18 februarie 1942, se stinge din viață la doar 65 de ani. Este înmormântat în cimitirul din Ineu.

Țara era în război și moartea lui, ca atâtea alte evenimente mărunte, a trecut aproape neobservată.

La înmormântare, cel mai bun prieten al său, medicul chirurg Balog Ernő (1880-1953) a rostit un frumos discurs.

În același an, soția, rămasă fără posibilități de întreținere și bolnavă, se mută la fiica cea mai mare, Piroska Nanu, care se măritase în Baraolt (jud.Covasna) cu un farmacist.

Dioszeghy László,
Crișul șerpuiind, acquarelă,
Colecție particulară

Duce cu ea tot ce se putea duce: colecția de fluturi, poate și unele picturi și actele de familie. La părăsirea casei, azi demolată, multe hârtii considerate inutile s-au aruncat.

Doar peste câțiva ani, în 1948, moare și ea. Cu această ocazie *Colecția de fluturi* a lui Dioszeghy, ajunsă într-o stare destul de proastă, este preluată de Muzeul din Sf.Gheorghe.

În 1974 moare și fiica cea mare a pictorului, Piroska Nanu,

care nu a avut copii. Nu știm ce s-a întâmplat cu lucrurile duse de la Ineu.

În ceea ce o privește pe fiica mai mică, Ilona, aceasta s-a măritat la Kaposvár, în Ungaria, departe de locurile în care s-a născut.

A murit în anul 1996 la o vârstă apreciabilă. Fiica ei, Erzsike (Kalász Lajosné), care trăiește tot în Kaposvár, este ultimul vlăstar pe linie directă a pictorului Dioszeghy.

În orașelul de pe malul Crișului Alb n-a mai rămas decât mormântul artistului, ce poate fi văzut încă și astăzi în cimitir.

Prea puțini fac însă legătura între el și ciudatul pictor dintre cele două războaie, a cărui tablouri se găsesc în multe case din localitate.

O catalogare a operei sale ar fi necesară!

NOTE

1. Iosif Căpușe, Alexandru Kovács, *Colecția de lepidoptere L.Dioszeghy și realizatorul ei*, în Revista muzeelor, Buc., 2/1970, p.125.
2. Iosif Căpușe, Alexandru Kovács, op.cit., p.124.
3. inf. Ardelean Ioan, născut în 1925 în Ineu.
4. Dintre aceste articole vezi *Die Lepidopterenfauna des Retezat-Gebirges Nachtrag*. Verhandlungen und Mittell. Siebenb.Vereines zu Her,ammstadt, 1933-1934, p.107-132. *Einige neue Varietäten und Abberationene von Schmetterlingen und eine neue Noctuidae aus der Umbergung von Ineu - jud.Arad, Rumanien*. Verhandlungen und Mitteil.Siebenb,Vereins zu Hermannstadt, 1933-1934, p.127-132 etc.
5. vezi Glacies Dioszeghi Schmidt, Laspeyresia Dioszeghi Căpușe etc.
6. A executat altarele bisericilor Sz. Rokus din Szeged, Sântana, Bocsig, etc.
7. Asociația se intitula "Arad Képző- és iparművészeti Társulat".
8. Irma Szabo - Ferenc, *Date cu privire la contribuția pictorilor de naționalitate sârbă, maghiară și germană la dezvoltarea artei plastice*, în Ziridava, XI. Arad, 1979, p.833 și *Aradi Közlöny*, 1911, 16 dec.
9. Catalogul expoziției se păstrează la Muzeul județean Arad, fondul de Istoria teatrului, nr.inv.5383.

10. Cererea este înregistrată în Registrul de intrări de acte ale Palatului Culturii la anul 1929.
 11. Muzeul de artă Arad, nr.inv.581.
 12. Muzeul de artă Arad, nr.inv.572.
 13. În colecția Muzeului de Artă se păstrează și o altă lucrare reprezentând "Castelul de la Macea" executat la o altă dată.
 14. Cererea este înregistrată în Registrul de intrări de acte ale Palatului Cultural la anul 1931.
- * În 1997 figurează pentru prima oară într-un dicționar de artă maghiară, vezi dr. Szabó Ákos-Kállai Tibor, *Magyar festők és grafikusok életrajzi lexikona*, vol.I-II, 1997.